

Badanie pisma i podpisów rzekomego testatora

Wstęp i cel

Problematyka badania testamentów jest zbiegiem wielu problemów badawczych. Złożoność opiniodawcza nie zamyka się tylko w kategoriach analizy i oceny materiału dowodowego, materiału porównawczego, szczegółowych badań porównawczych. Należy również mieć na uwadze aspekty pozagraficzne, a mianowicie wiek testatora, stan zdrowia, deklarowane okoliczności powstania, datowanie. Nie mniejsze znaczenie ma też fakt, iż testament to wyrażenie ostatniej woli testatora odnośnie do rozrządzenia dóbr osobistych, częstokroć znacznej wartości. Pamiętajmy, iż w postępowaniu spadkowym mamy do czynienia z dwiema stronami postępowania często zainteresowanymi zgoda sprzecznymi rozstrzygnięciami. W związku z tym uczestnicy postępowania uznają za autentyczny materiał porównawczy tylko ten, który składają, natomiast negują autentyczność wzorów złożonych przez ich przeciwników. Autorka nie bez przyczyny włącza to stwierdzenie. Godny wspomnienia jest fakt wykorzystywanej przez uczestników postępowania metody fałszowania testamentów przez przedłożenie własnych wzorów pisma. Możliwy jest bowiem proceder włączania w obręb materiału porównawczego wzorów pisma fałszerza. Metoda prosta, ale bardzo niebezpieczna, bo łatwo ją przeoczyć i w konsekwencji testament sfalszowany przyjęć za autentyczny. Stąd pożądana jest ścisła kontrola i weryfikacja materiału porównawczego, a szczególnie ważna – autoryzacja rękopisów.

W tym przypadku należy zaakcentować kolejność zachowań badawczych. Podstawowa dyspozycja, jaka wysuwa się w tym miejscu na plan pierwszy, to konieczność przyjęcia określonych standardów metodycznych prowadzenia analizy materiału. Aby rozstrzygnąć w sposób niebudzący wątpliwości, które wzory stanowią pismo testatora, a które nie, trzeba się odwołać do dokumentów, które w jakimś stopniu są uwierzytelnione. Dopiero wówczas, wychodząc od zobiektywizowanych wzorów, można prowadzić weryfikację w obrębie materiału porównawczego, by rozstrzygnąć, co jest pismem/podpisem testatora, a co nim nie jest. Tylko w ten sposób poddany badaniom i autoryzacji materiał pozwala na uzasadnioną, przejrzystą konfrontację w zestawieniu z materiałem dowodowym.

Jaki modus operandi należy zastosować, gdy testament sporządzony jest w języku obcym? Jakie trudności może sprawić i jaki schemat działań należy przyjąć w toku opracowywania opinii? Wymienione problemy badawcze autorka wyjaśni, analizując przypadek z praktyki opiniodawczej. Za ilustrację złożoności ba-

dań tego rodzaju dokumentów posłuży postępowanie spadkowe, jakie miało miejsce w Sądzie Rejonowym w Biskupcu.

Metodyka badań

Warmia jest regionem, który ze względu na zaszłości historyczne jest różnobarwny pod względem narodowościowym. Wśród mieszkańców starszego pokolenia znaczną część stanowi ludność pochodzenia niemieckiego, a co istotne dla niniejszego artykułu – słabo posługująca się w piśmie językiem polskim, znacznie lepiej niemieckim, więc wyrażenie ostatniej woli następuje w tym języku.

W postanowieniu o powołaniu biegłego z dnia 21.01.2008 r. Sąd Rejonowy w Biskupcu Wydział Cywilny sformułował pytanie: „czy testament z dnia 18 listopada 2000 roku został własnoręcznie sporządzony przez spadkodawczynię, czy też przez inną osobę?”.

W toku wstępnych badań oceniających materiał dowodowy autorka stwierdziła, iż przedstawiony testament jest rękopisem (testamentem holograficznym¹) w całości sporządzonym w języku niemieckim. Determinantem warunkującym zakres i rodzaj podejmowanych czynności analityczno-badawczych, interpretacyjnych, wreszcie oceniających wobec materiału dowodowego, jak i porównawczego był język, w jakim sporządzono rękopis (precyzując – zastosowany system liternictwa).

Zasadność podjęcia badań rękopisu sporządzonego w języku obcym konkluduje teza: „wszelkie pismo ręczne, niezależnie od systemu, jest identyfikowane na podstawie cech indywidualnych”².

Ze względu na sporządzenie testamentu w języku niemieckim oraz wskazanie, że dowodowy rękopis został sporządzony przez osobę starszą (rok urodzenia testatorki: 1923) przed przystąpieniem do podejmowania ustaleń w kwestii wartości badawczej, przydatności badawczej, jednorodności wykonawczej, a także dla wskazań charakteru i rodzaju materiału porównawczego wymaganego do przeprowadzenia zleconych badań, autorka przystąpiła do analizy zastosowanego systemu liternictwa. Alfabet niemiecki bowiem w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat podlegał istotnym, poważnym modyfikacjom.

Dzisiejszy alfabet niemiecki jest odmianą alfabetu łacińskiego składającą się z 30 liter:

A Ä B C D E F G H I J K L M N O Ö P Q R S T U
Ü V W X Y Z

a ä b c d e f g h i j k l m n o ö p q r s t u ü v w x y z

Oprócz 26 liter klasycznych zawiera on także przegłosy *ä, ö, ü* (tzw. Umlaut) oraz *ß* (tzw. Es-Zett lub scharfes S). Współcześnie Niemcy stawiają na literze Z poprzeczną kreskę, przez co łatwo można rozpoznać rękopis pisany przez osoby, których język niemiecki to język ojczysty. Natomiast do 1925 r. wzorec elementarny oparty był na piśmie zwanym Kurrentschrift (inaczej Spitzschrift), a w latach 1935–1941 Sütterlinschrift (inaczej Deutsche Schrift). Ten ostatni z systemów na długo przetrwał w kanonach nauczania, niezależnie od czasu oficjalnego obowiązywania. Do dzisiaj widać wpływy Sütterlinschrift w piśmie ręcznym starszego pokolenia Niemców. W obydwóch wskazanych typach pism wzorce liter znacząco różnią się od wzorców liter alfabetu łacińskiego.

W języku niemieckim (zwłaszcza w rękopisach wykonanych przez starsze pokolenie Niemców) spotyka się pisma, w których część liter pochodzi z alfabetu łacińskiego (alfabet analogiczny do używanego w języku polskim), część z alfabetu gotyckiego (alfabet wyróżniający się odmienną i swoistą budową wszystkich liter małych i dużych oraz zespalamiem w nich elementów składowych pod kątem ostrym³).

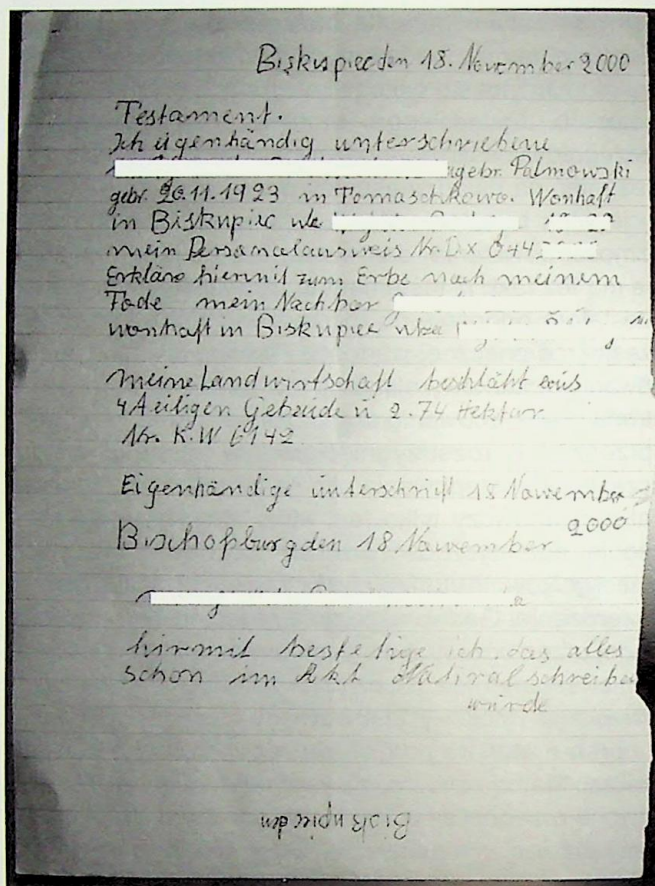
Materiał dowodowy przeanalizowany został pod kątem występowania rozwiązań konstrukcyjnych znaków graficznych i wiązań charakterystycznych dla pism zwanych Sütterlinschrift, Kurrentschrift, alfabetu gotyckiego, czy też liter kreślonych na wzór alfabetu łacińskiego. Powyższe determinowało kierunek badań i warunki, jakie powinien spełnić materiał porównawczy, bowiem – cytując za S. Wójcikiem – „nie można identyfikować pism ręcznych (...) sporządzonych różnymi alfabetami (...)”⁴.

Ten etap badań zakończony został wnioskami, iż rękopis dowodowy sporządzony został alfabetem łacińskim, z nawiązaniem do Kurrentschrift w realizacji niektórych z występujących w tekście liter *u*, tzn. lokowania nad nią łukowatej kreski. Model majuskuły *Z* (umieszczanie na jej trzonie poprzeczki) wskazywał na nawiązywanie do wzorców liter czasów współczesnych (model znaku *Z* występuje już we wzorcu alfabetycznym z roku 1969). Stwierdzono, iż wszelkie odchylenia w budowie pozostałych znaków graficznych, wiązań międzyliterowych są wyrazem zindywidualizowania pisma i występują w odniesieniu do wzorców alfabetu łacińskiego.

Analiza materiału dowodowego

W toku szczegółowej analizy rękopisu dowodowego autorka posłużyła się uwierzytelnionym tłumaczeniem. Powyższe miało wpływ na przyjęty schemat badawczy rękopisu. Mając na uwadze poczynione w testamencie treściowe wyróżnienie faktu składania podpisu, tzn.

użycia zwrotu „Eigenhändige unterschritt” („Własnoręczny podpis”) został przyjęty podział dychotomiczny na zapisy (stanowiące tekst testamentu) oraz czytelny podpis (ryc. 1).

Ryc. 1. Zdjęcie całości rękopisu testamentu

źródło (ryc. 1–13): autorka

Fig. 1. Photograph of entire manuscript of the will

Przystępując do etapu szczegółowych badań za kwestionowanych zapisów i podpisu, w pierwszej fazie autorka poddała je analizie mającej na celu określenie wartości badawczej. Pod uwagę wzięto naturalność aktu kreacyjnego, uwzględniając płynność modelowania, spontaniczność oraz cieniowanie linii graficznych.

W toku badań ustalono współistnienie liter/sekwencji znaków modelowanych płynnie i spontanicznie, z właściwym dla realizacji cieniowaniem, w tempie szybkim lub umiarkowanym oraz form powstałych w zachwianych procesach kreacyjnych, na co wskazywały: zwolnienie tempa kreacji, retusze, poprawki i korekty znaków.

Stwierdzone zjawiska sugerowały, iż zaburzenie procesu pisarskiego mogło być wynikiem wieku i stanu zdrowia testatorki (znamiona inwolucji starczej) albo też efektem kontrolowanego procesu pisarskiego.

Wyjaśnienie przyniosły szczegółowe badania mikroskopowe linii graficznych. Pozwoliły one stwierdzić, iż występujące zjawiska graficzne są wynikiem kontrolowanego procesu kreacji (ryc. 2). Cechami wskazującymi na powyższe był m.in.:

- retusz korekcyjny mający za zadanie „ulepszenie” wszelkiego rodzaju niedociągnięć konstrukcyjnych,
- zatrzymywanie środka pisarskiego (oznaki kontroli poszczególnych etapów modelowania litery, aby jak najdokładniej odwzorować konstrukcję wzoru),
- dopisywanie odrębnym ruchem ręki dodatkowych elementów do znaków graficznych dla nadania im określonej formy,
- odrywanie środka pisarskiego od podłoża w miejscach nieuzasadnionych aspektami kinetycznymi, niebędących symptomatami pisma starczego, inwolucji pisma.

Stwierdzone zjawiska wpłynęły na ograniczenie wartości badawczej materiału dowodowego. Ponieważ można w nim było wyznaczyć limitowany zespół cech charakterystycznych, sporne zapisy i podpis zakwalifikowano jedynie do badań ustalających lub wykluczających ich autentyczność w zestawieniu z zapisami i podpisami osoby uprawnionej do ich sporządzenia.

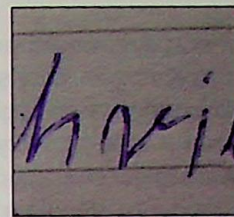
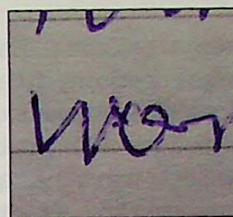
Materiał porównawczy

– rzekome wzory pisma testatorki

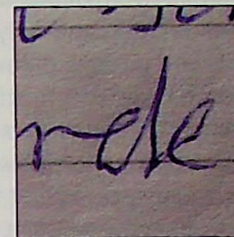
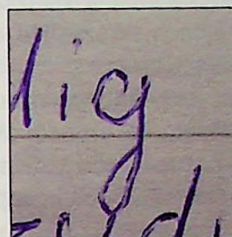
Do badań dostarczono obszerne rękopisy, rodzajowo i jakościowo adekwatne do materiału dowodowego (zapisy sporządzone w języku niemieckim i czytelne podpisy). W pierwszej części badań rękopisy bezwzględnie, deklarowane jako wzory pisma testatorki, należało poddać badaniom ustalającym ilość ich wykonawców. Jednakże najważniejszą częścią tego etapu badań była autoryzacja nadesłanych materiałów.

Powzięcie ustaleń w kwestii weryfikacji wykonawstwa rękopisów porównawczych wymagało obrania punktu wyjścia do przeprowadzenia procesu autoryzacji. Za materiał bazowy autorka uznała podpisy figurujące na: protokole przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie karne oraz protokole przesłuchania świadka z dnia 19.05.2000 r. Po stwierdzeniu ich jednorodności wykonawczej były one określane mianem – wzorów podpisów testatorki. W odniesieniu do nich prowadzony był proces badawczy pozostałych materiałów.

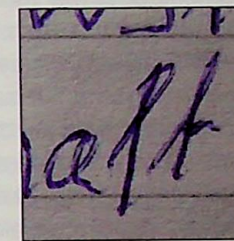
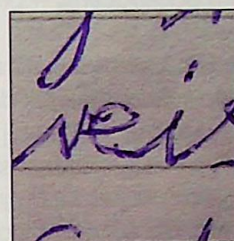
Formułując wskazane sugestie związane ze sferą materiału porównawczego, nie sposób nie ustosunkować się do datowania rękopisów. Fakt ważny, bowiem uwzględnić trzeba wymóg adekwatności czasowej rękopisów porównawczych w odniesieniu do materiału dowodowego, zwłaszcza gdy ma się do czynienia z piśmem osoby w podeszłym wieku i w materiale dowodo-

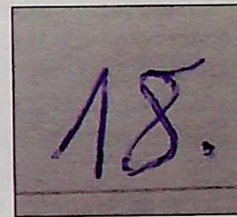
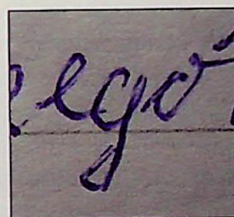
Ślady zatrzymywania środka pisarskiego, nadanie określonych form znakom poprzez dostawienie dodatkowych linii: (litery: w, o, r).
Traces of pausing, corrections of characters forms by making additional lines (letters: w, o, r)

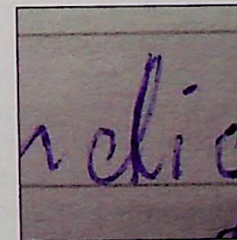
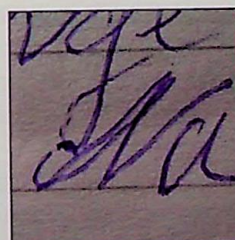
Ślady zatrzymywania środka pisarskiego, brak płynności modelowania linii graficznych.
Traces of pausing, lack of fluency in modelling graphic lines

Kreacja liter poprzez stykowe dostawianie linii graficznych.
Formation of characters by adding adjacent graphic lines

Dostawianie elementów – imitowanie określonych form graficznych znaków.
Adding elements – imitating certain letter graphic forms

Korekty znaków.
Corrections of characters

Ryc. 2. Zdjęcia znaków zapisów testamentowych, w których stwierdzono zjawiska graficzne wskazujące na kreację w kontrolowanych procesach pisarskich
Fig. 2. Photographs of characters in the will where graphic phenomena indicating controlled writing processes were identified

wym wystąpiły określone zjawiska graficzne. Zatem na ile, i czy w ogóle, przy sprawach spadkowych testamentowych można posługiwać się datami, jakimi opatrzone są rękopisy bezwzględne? Sformułowanie tego pytania i wytyczenie granic wnioskowania nastąpiło w toku badania materiału porównawczego. Przedstawione do badań rękopisy bezwzględne opatrzone były datami. Jednak pewne wątpliwości budziło to, że niemal każdy rękopis był datowany. Daty widniały na zapiskach na luźnych kartkach, dedykacjach w książkach, wielokrotnie wtrącane były w listach. Wszystkie daty były zbliżone do roku datowania testamentu.

Mając na uwadze możliwość antydatowania dokumentów (oraz dodatkowo powzięte w drodze weryfikacyjnej analizy rękopisów porównawczych ustalenia: sporządzania zapisów dat na niektórych dokumentach innym środkiem pisarskim niż sam rękopis, inny grafizm zapisów dat w stosunku do grafizmu rękopisu), należało przyjąć zasadę, iż jedynymi datami, jakimi w ekspertyzie można było się posłużyć, były daty na dokumentach o wiarygodnym pochodzeniu – protokołach, pełnomocnictwach.

Nie mniejsze zdziwienie budził fakt występowania w przedstawionych rękopisach podpisów. Tak jak data, podpis pojawiał się na każdym rękopisie. Od luźnej notatki, zapisów na odwrocie zdjęć, po dedykację w książkach. Prawie wszystkie rękopisy bezwzględne były sygnowane, co dawało niejako rękojmię autentyczności. Wobec przyjęcia wiarygodnego schematu autoryzacji, proces weryfikacji wobec takiego materiału bezwzględnie nie nasręczał problemów.

Po szczegółowych badaniach komparatystycznych nadesłanych materiałów do dalszych badań zakwalifikowano jedynie te, które były bezsprzecznie sporządzone przez testatorkę. Pozostałe rękopisy wyłączone z materiału porównawczego, ponieważ przedstawiały grafizm innej osoby/osób. W materiale porównawczym zarysowała się swoista zaskakująca dychochomia. Sygnalizowane przedkładanie przez strony własnych rękopisów porównawczych znalazło swój oddźwięk w przedstawianej sprawie, bowiem rękopisy jednej ze stron (notabene zainteresowanej stwierdzeniem autentyczności testamentu) okazały się rękopisami, które nie zostały sporządzone przez testatorkę.

Szczegółowa analiza pokazała, że wyłączone rękopisy bezwzględne znamionowała swoista jednorodność wykonawcza. Otóż:

- w omawianej grupie znajdowały się rękopisy, w których linie graficzne modelowane są w płynnych, spontanicznych procesach pisarskich, ale jednocześnie do ich formy graficznej wprowadzane są retusze, dostawki zmieniające konstrukcję niektórych znaków, korekty poprzez wtórny proces modelowania znaku graficznego o tym samym

brzmieniu co znak, na którym jest on modelowany, jednak w odmiennej konstrukcji. Ich charakter pozwalał twierdzić, iż nie są wynikiem aktu kreacyjnego, w którym modelowane jest pismo, dla którego stwierdzono naturalność, płynność linii graficznej.

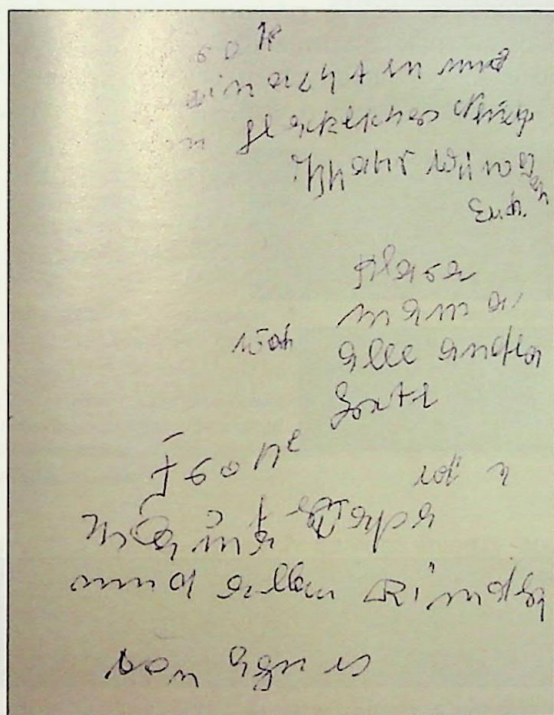
- w obrębie tej grupy rękopisów znajdowały się takie, w których stwierdzono dopisywanie do tekstu znaków, wyrazów, całych zdań. W obrębie jednego rękopisu jest pismo oryginalne (linie graficzne modelowane są spontanicznie, płynnie, z naturalnie zmienną siłą nacisku środka pisarskiego na podłoże) i pismo dopisywane (obarczone znamionami kontrolowania procesu kreacji – występują delimitacje ruchowe, ślady zatrzymywania środka pisarskiego, retusze). Dla zbliżenia form strukturalnych pisma dopisywanego do pierwotnego, do pisma pierwotnego wprowadzane są retusze znaków, korekty, które mają na celu upodobnić wyraz graficzny, ogólny obraz do pisma dopisywanego. Poczynione zabiegi powodują zacieranie się różnic w ogólnym odbiorze rękopisu. Dodatkowym elementem scalającym dany rękopis jest powstawanie pisma dopisywanego na wzór pierwotnego, zaś powstałe dysonanse są korygowane poprzez nanoszenie poprawek i korekt zarówno w piśmie pierwotnym, jak i tym powstałym w wyniku naśladownictwa pisma pierwotnego. W ten sposób zmniejszony zostaje dysonans pomiędzy pismami, a korektom i retuszom poprzez wprowadzanie ich do obu grup pism nadany zostaje charakter „naturalnych poprawek” w tekście. Dodatkowym elementem zacierającym dysonans pomiędzy piśmie pierwotnym a piśmie dopisanym jest stopniowe ilościowe zwiększanie tego ostatniego w obrębie danego rękopisu. Zatem powstały rękopisy, w których ilość precyzyjnych retuszy, dopisywanych znaków, sekwencji znaków jest niewielka, rękopisy, w których pisma dopisywanego jest znacznie więcej, aż do rękopisów, w których można stwierdzić wyłącznie obecność pisma powstałego w kontrolowanym procesie kreacyjnym.

W kolejnym etapie badań należało dokonać oceny wartości i przydatności badawczej materiału porównawczego. Z oczywistych względów prowadzona ona była w stosunku do rękopisów, dla których ustalono, iż są wzorami pisma testatorki.

Stwierdzono, że analizowane wzory prezentują pismo średniej klasy, w którym występują niewielkie inklinacje do Sütterlinschrift dla znaku L, do Kurrentschrift w realizacjach liter F. Wszelkie odchylenia w budowie pozostałych znaków graficznych i wiązaniach międzyliterowych występują w odniesieniu do wzorców liter alfabetu łacińskiego. Analizując rękopisy porównawcze,

autorka stwierdziła występowanie zjawisk graficznych, które świadczą o degradacji pisma, zmianach o podłożu geriatrycznym, na co wskazywały (ryc. 3):

- rozpad topograficznej realizacji rękopisu: nie jest zachowany jednakowo równy poziom wierszy, zdania kreślone są bez odniesienia do liniatury, linia podstawowa jest nieuporządkowana, nie są zachowane jednakowe odstępy od krawędzi kartki papieru, odstępy międzywierszowe,
- obniżenie klasy pisma oraz czytelności tekstu,
- zmiany kąta nachylenia pisma, opuszczanie znaków, persewercje graficzne,
- nakładanie się elementów budowy liter położonych obok siebie,
- trudności w rozpoczęciu kreślenia liter czyli występowanie tzw. falstartów graficznych,
- występowanie form graficznych, dla których nie można przyporządkować odnośnika kaligraficznego.

Ryc. 3. Zdjęcie rękopisów testatorki
Fig. 3. Photograph of testator's handwriting

W podpisach, których wyróżnikiem jest automatyzm kreślenia oraz nierozbudowanie graficzne, zmiany mające charakter inwolucji starczej nie były aż tak widoczne jak w piśmie, jednakże możliwe było wskazanie takich prawidłowości, jak:

- kreślenie podpisów bez odniesienia do liniatury, nieuporządkowanie w zakresie kierunku prowadzenia linii podstawowej,

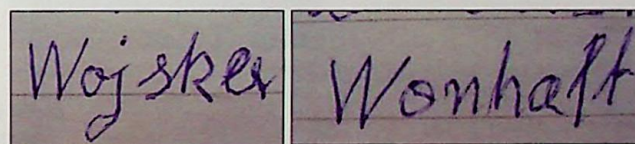
- opuszczanie znaków, persewercje graficzne,
- chaos topografii wewnętrznej (od zbytniego rozciągania po nakładanie się znaków na siebie).

Ustalając przydatność badawczą wzorów pisma testatorki, autorka stwierdziła, iż zawierają one adekwatne w stosunku do dowodowego rękopisu wzory zapisów i podpisów. Wyznaczono w nich zespoły cech dyskryminacyjnych, personalizujące grafizm wykonawczy oraz umożliwiające wykorzystanie materiałów w toku dalszych badań komparatystycznych.

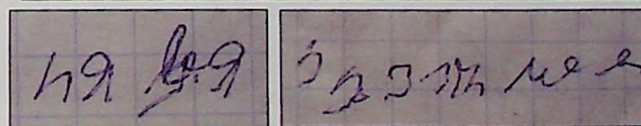
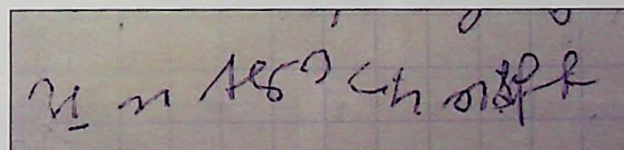
Badania porównawcze

W toku badań porównawczych przeprowadzonych zgodnie z metodą graficzno-porównawczą, konfrontując grupy cech charakterystycznych pisma dowodowego z zespołami cech reprezentatywnych dla materiału porównawczego, autorka stwierdziła odmienną naturę grafokinetycznych, co świadczyło o tym, że testatorka nie nakreśliła zakwestionowanych zapisów. Jako przykładowe cechy różne wskazano:

- naturalność procesu kreacji – występujące zjawiska: retusze, dostawienia w zapisach dowodowych, są pozbawione naturalności (są wynikiem kreacji zapisów w kontrolowanych aktach pisarskich), natomiast występujące w rękopisach porównawczych testatorki zjawiska graficzne są naturalnymi symptomami inwolucji pisma i jego degradacji o podłożu geriatrycznym (ryc. 4).
- topografia zewnętrzna – w rękopisie dowodowym układ wierszy jest uporządkowany, równy, układ le-

Rękopis dowodowy
Evidential handwriting

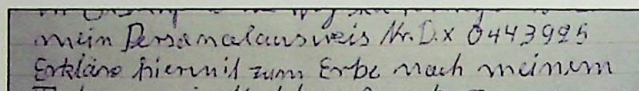
Wzory pisma testatorki
Testator's handwriting samples

Ryc. 4. Konfrontacja zapisów dowodowych z wzorami pisma testatorki (badana naturalność procesu kreacji)

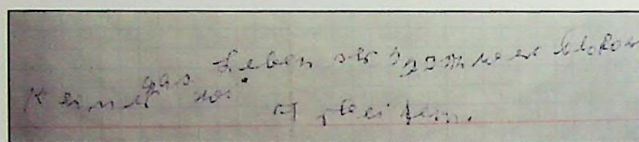
Fig. 4. Comparison of evidential handwriting with referential handwriting of testator (checking, whether writing process is natural)

wego marginesu jest równy, natomiast w rękopisach porównawczych testatorki stwierdzono rozpad topograficznej realizacji rękopisu (ryc. 5).

- w zespole cech konstrukcyjnych – różnice w budowie znaków graficznych (litery: J, a, r, d), wiązań znaków er, rt (ryc. 6).

Rękopis dowodowy
Evidential handwriting

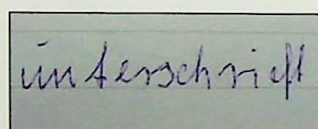
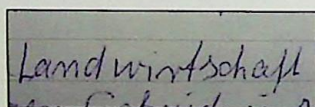
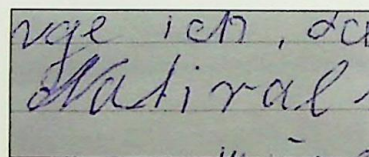
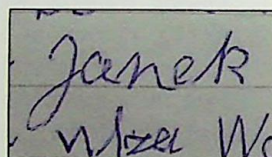
Wzory pisma testatorki
Testator's handwriting samples

Ryc. 5. Konfrontacja zapisów dowodowych z wzorami pisma testatorki (cechy topografii)

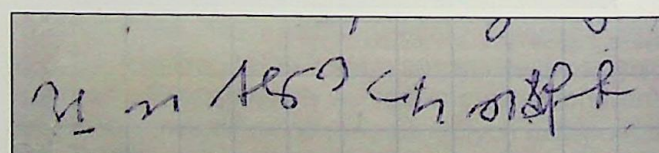
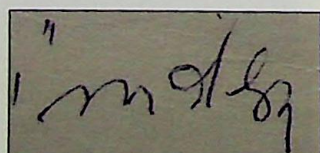
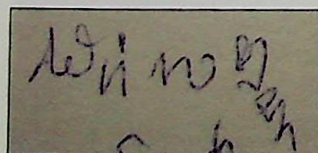
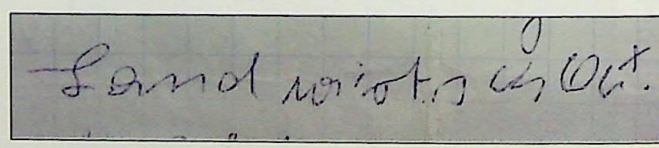
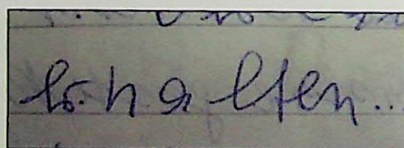
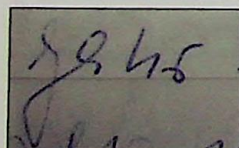
Fig. 5. Comparison of evidential handwriting with testator's handwriting samples

Konfrontacja zakwestionowanego podpisu dowodowego z wzorami podpisów testatorki wykazała:

- występowanie ogólnych analogii w zamyśle kompozycyjnym i konstrukcji znaków – g, z z dwuznaku Cz, modelu wiązania liter ws oraz kreacji majuskuły inicjalnej M jak minuskuły (ryc. 7).
- występowanie szeregu cech odmiennych, świadczących o tym, że kwestionowany podpis nie jest autentycznym podpisem testatorki. Jako przykładowe cechy różne wskazano (ryc. 8.):
 - znamiona procesu kreacji (jego naturalności i spontaniczności),
 - przebieg linii podstawowej w przypadku składania podpisu w pozycjach z wyznaczonym liniamentem – podpis dowodowy realizowany jest z zachowaniem odniesienia do liniamentu, podstawy znaków lokowane są w sposób uporządkowany na liniamentcie, w podpisach testatorki linia podstawowa prowadzona jest bez odniesienia do liniamentu (nad, na, pod),
 - w budowie znaków graficznych – różne profile podstaw znaku z z dwuznaków Cz, wyprofilowanie adiustacji początkowych znaków d, profilowanie linii finalnych znaków o, wymodelowanie znaków a.

Zapisy dowodowe
Evidential writing

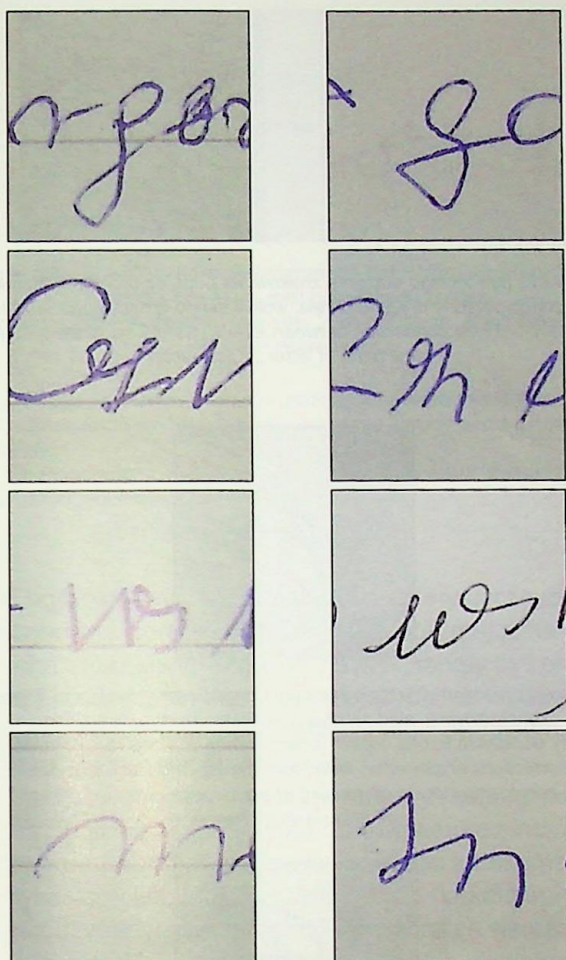

Zapisy porównawcze testatorki
Testator's reference samples

Materiał poglądowy opracowano w układzie zmian mających swą proveniencję w involucji pisma

Ryc. 6. Konfrontacja zapisów dowodowych z wzorami pisma testatorki (cechy konstrukcyjne – budowa znaków graficznych i wiązań)

Fig. 6. Comparison of evidential handwriting with testator's reference samples (construction details – construction of graphic signs and connections)

znaki z podpisu dowodowego znaki z podpisu testatorki
Characters from evidential signature Characters from testator's signature

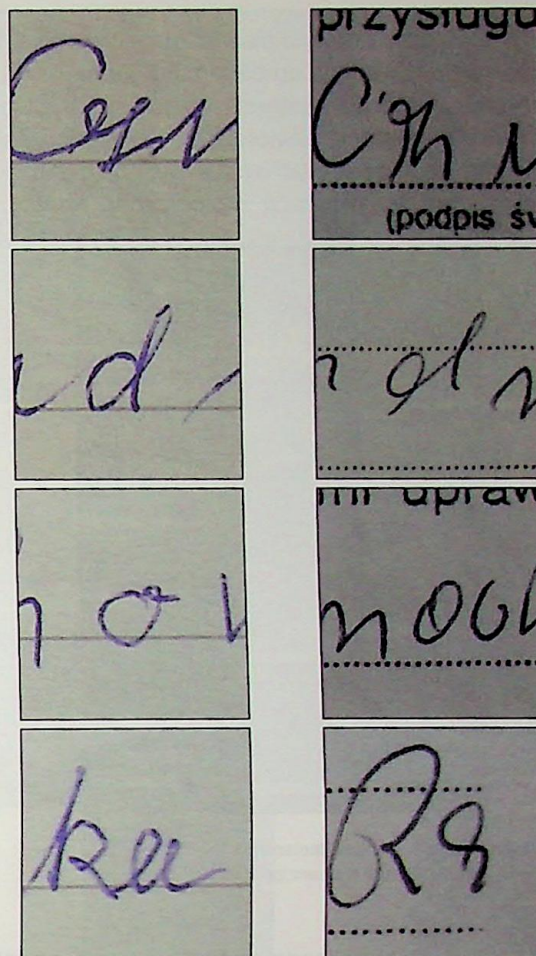
Ryc. 7. Konfrontacja podpisu dowodowego z podpisami testatorki – ujęcie zachodzących ogólnych analogii

Fig. 7. Comparison of evidential signature with testator's signatures – indicated analogies

Występowanie ogólnych analogii między spornym podpisem a wzorami niekwestionowanych podpisów testatorki i stwierdzenie kontrolowanego aktu kreacji dowodowego podpisu pozwoliło ustalić, że kwestionowany podpis zawiera cechy świadczące o wprowadzeniu form graficznych liter powstałych w wyniku naśladownictwa konstrukcji znaków *g*, *z*, *u* oraz wiązania *ws* z autentycznych podpisów testatorki.

Powyższe wnioski pozwoliły na wydanie opinii i zakończenie ekspertyzy. Trzy miesiące po pierwszym postanowieniu Sąd Rejonowy w Biskupcu Wydział Cywilny postawił to samo pytanie i do badań przesłał nowy rękopis testamentu oraz dodatkowy, uzupełniony przez wnioskodawcę materiał porównawczy.

Schemat badawczy materiału dowodowego oraz materiału porównawczego przyjęty przez autorkę przebiegał w ten sam sposób jak w stosunku do pierwszego testamentu.

znaki z podpisu dowodowego znaki z podpisu testatorki
Characters from evidential signature Characters from testator's signature

Ryc. 8. Konfrontacja podpisu dowodowego z podpisami testatorki – ujęcie zachodzących różnic

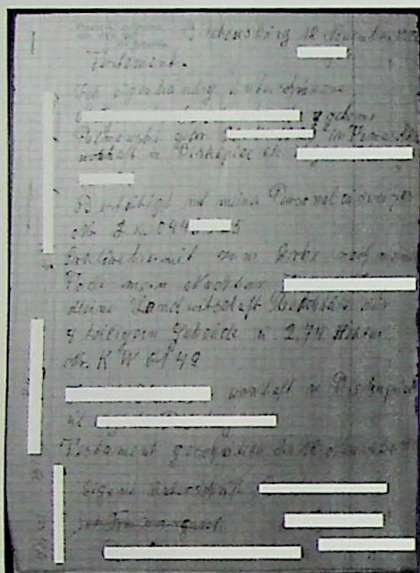
Fig. 8. Comparison of evidential signature with testator's signatures – indicated differences

W toku szczegółowych analiz autorka stwierdziła, iż rękopis testamentu II nie odbiega od testamentu I (język, system literownictwa). Jediną, acz bardzo istotną, różnicą były znamiona procesu kreacji oraz opatrzenie dokumentu trzema podpisami (jeden figurujący przy dolnej krawędzi kartki, dwa umieszczone na marginesie). Oceniając wartość badawczą kwestionowanego dokumentu, autorka stwierdziła, iż linie graficzne zapisów testamentu II modelowane są płynnie, spontanicznie, z naturalnie zmienną siłą nacisku narzędzia pisańskiego na podłoże. Sporadycznie występowały: przekreślenia, poprawki, retusze znaków, których charakter można ocenić jako naturalny (korekta edycyjna realizowana poprzez – przekreślenie znaku lub wtórne naniesienie linii na linie pierwotne) – rycina 9.

W analizowanym materiale wyselekcjonowano zespoły cech reprezentatywnych grafizmu, które prezen-

towały możliwości i nawyki pisarskie wykonawcy, a tym samym kwalifikowały go do dalszych badań.

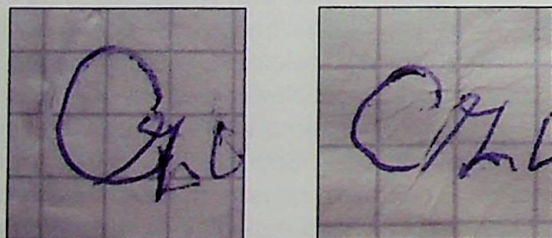
Oceniając wartość badawczą trzech spornych podpisów, już na wstępie stwierdzono ich różnorodność w stosunku do tekstu testamentu w wyrazie graficznym: ogólnym obrazie, realizacji motorycznej, konstrukcji

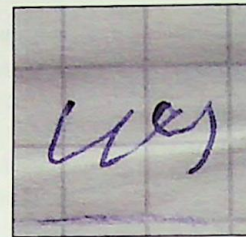
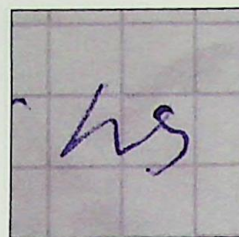
Ryc. 9. Zdjęcie całości rękopisu testamentu II
Fig. 9. Photograph of entire manuscript of the will II

znaków. Obok znaków modelowanych płynnie, spontanicznie z właściwym dla realizacji cieniowaniem, widoczna była linia graficzna, modelująca niektóre znaki, nosząca znamiona pozbawionego spontaniczności, naturalności aktu kreacji. Retusze i korekty cechowała precyzją, a efekt finalny nosił znamiona poprawiania niedociągnięć konstrukcyjnych poprzez dostawienie dodatkowych elementów do znaków (ryc. 10).

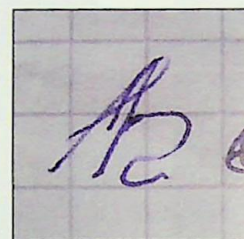
Stwierdzone zjawiska, wskazujące na zaburzenia procesu pisarskiego, nadające zakwestionowanym podpisom cechy realizacji powstałych w kontrolowanym procesie pisarskim, ograniczały ich wartość badawczą. W spornych podpisach można było wyzna-

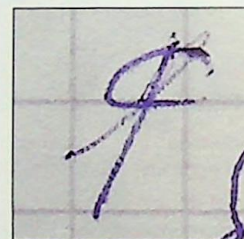
Zafalowania linii, modelowanie liter z kilkoma ruchami środka pisarskiego, profil podstawy jest retuszowany – imitowanie określonej, pożądanej formy, która w pierwotnym akcie kreacyjnym nie miała pożądanej konstrukcji
Wavy lines, modelling letters by several strokes; profile of letter base has been retouched and desired shape imitated in secondary stage

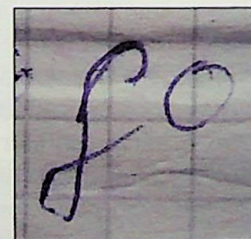
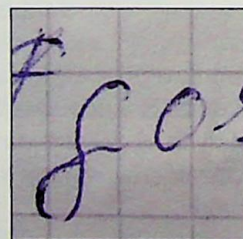
Imitowanie pętlicowego wiązania znaków ws poprzez proces realizowania graficznego odrębnymi ruchami ręki, wolne tempo kreacji korpusu litery s.
Imitation of loop connection between letters „ws” by separate strokes, slow pace of letter „s” formation

Korekty modelunku trzonu znaku dla nadania mu określonej formy konstrukcyjnej, ślad zatrzymania ruchu środka pisarskiego przy podstawie trzonu, wolne tempo kreacji dolnego ramienia litery.
Corrections of modelling letter core aiming at obtaining required construction, trace of pausing at the base of core, slow pace of lower arm formation

Modelowanie trzonu litery l w dwóch aktach pisarskich dla nadaniu mu określonej formy konstrukcyjnej (dostawienie linii zstępującej).
Modelling of letter „l” core in two strokes in order to achieve certain construction (added descending line)

Kreacja znaku g odbywająca się w formie dostawienia dodatkowych linii – sekwencyjnego modelowania poszczególnych detali litery w odrębnych aktach pisarskich.
Formation of letter „g” by adding lines – sequential modelling of individual details of letter in separate strokes

Liczne retusze profilu znaku diakrytycznego liter *f*, który w pierwotnie narysowanej formie nie miał pożądanego kształtu.
Numerous actions of retouching letter „f” diacritic sign, which initially did not have desired shape

Ryc. 10. Zdjęcia znaków podpisów złożonych na testamentie II – ze wskazaniem i omówieniem stwierdzonego kontrolowania procesów kreacyjnych

Fig. 10. Photographs of letters in signatures on the will II; controlling of formation processes indicated and discussed

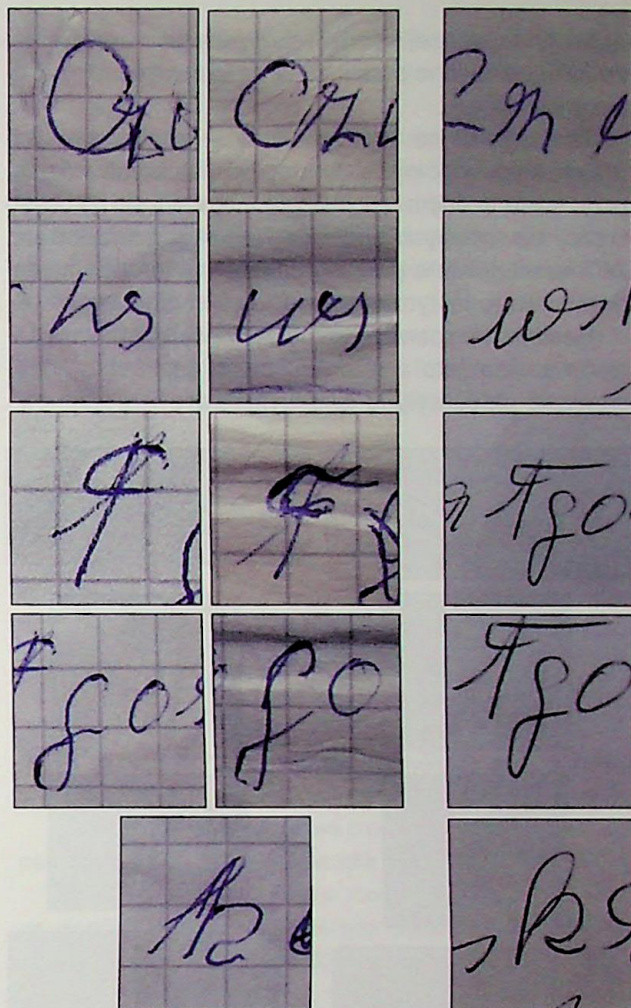
czyć ograniczony zespół cech charakterystycznych pozwalający na podjęcie badań, jednakże, mając na uwadze charakter stwierdzonych zjawisk, mogły być one jedynie przedmiotem badań ustalających lub wykluczających ich autentyczność w zestawieniu z podpisami osoby uprawnionej do ich złożenia.

Przedstawiony do badań dodatkowy materiał porównawczy także znamionowało datowanie oraz indywidualizowanie poprzez opatrzenie każdego z dokumentów (dedykacje w książkach, luźne zapiski na kartkach) datą oraz czytelnym podpisem. Ich analiza ze wzorami pisma testatorki wykazała różnorodność wykonawczą, dlatego materiał ten wyłączono z toku dalszych analiz.

Badania porównawcze przyniosły następujące wnioski.

W stosunku do podpisów autorka stwierdziła, że dostawki, retusze, korekty są próbą naśladownictwa form kompozycyjnych (modelu) znaków z podpisów testatorki (ryc. 11).

Występujące różnice nawyków grafokinetycznych w zakresie: naturalności procesu kreacji, tempa i rytmu pisania (w znacznej mierze podpisy dowodowe były „rysowane”, realizowane w zróżnicowanym tempie, w zależności od predyspozycji grafokinetycznych wy-

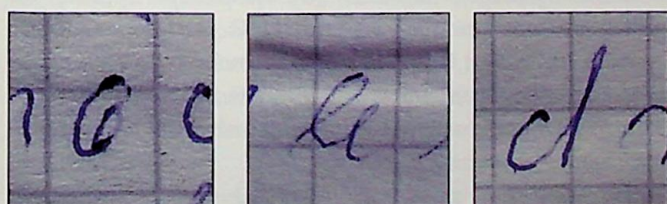
znaki z podpisu dowodowego
Characters from evidential signature

znaki z podpisów testatorki
Characters from testator's

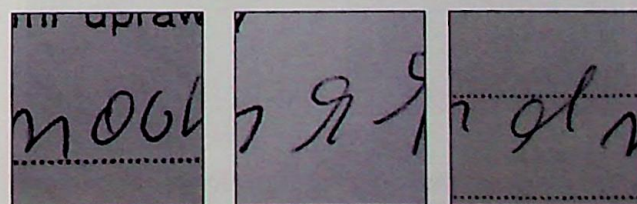
Ryc. 11. Konfrontacja podpisów dowodowych złożonych na testamentie II z podpisami testatorki – ujęcie zachodzących ogólnych analogii znamionujących proces naśladownictwa

Fig. 11. Comparison of evidential signatures on the will II with testator's signatures – demonstrated general analogies characteristic for imitation process

konawcy(-ów) dla nakreślenia określonych form wzorca), cieniowania linii graficznych, konstrukcji znaków formowanych z zachowaniem płynności i spontanicz-

znaki z podpisu dowodowego
Characters from evidential signatures

znaki z podpisów testatorki
Characters from testator's signatures

Ryc. 12. Konfrontacja podpisów dowodowych złożonych na testamentie II z podpisami testatorki – ujęcie zachodzących różnic w konstrukcji znaków
Fig. 12. Comparison of evidential signatures in the will II with testator's signatures – differences in characters construction

ności (znaki *d*, *o*, *a*) (ryc. 12) pozwoliły na stwierdzenie, że kwestionowane podpisy nie są autentycznymi podpisami testatorki.

Ze względu na występowanie w porównywanych materiałach ogólnych analogii i istotnych różnic, przy stwierdzonym zachwianiu naturalności procesu kreacji dowodowych podpisów, autorka konkludowała, że kwestionowane podpisy powstały w drodze naśladowstwa autentycznego podpisu testatorki.

Badania komparatystyczne zakwestionowanych zapisów testamentu z wzorami pisma testatorki jednoznacznie wykluczyły ją jako wykonawczynię spornego

testamentu. Jednakże testament II pozwolił wyjaśnić kontrolowany proces kreacji zapisów testamentu I. Autorka po konfrontacji rękopisu testamentu I z rękopisem testamentu II stwierdziła, że o ile jednorodność treści rękopisów nie była czymś nadzwyczajnym, o tyle obraz graficzny to nic innego jak naśladownictwo (ryc. 13).

Podsumowanie

Przytoczone determinanty warunkujące prawidłowość procesu badawczego oraz kierunki interpretacji i czynności analityczno-badawczych materiału dowodowego oraz porównawczego, jak też prowadzenie samych badań porównawczych ukazują, z jakimi trudnościami będzie musiał zmierzyć się biegły z chwilą rozpoczęcia badań.

O ile podane wszelkie uogólnienia pracy nad testamentami mogą stanowić faktyczne podstawy do procesu wnioskowania, to zasygnalizowane problemy, przedstawione przez autorkę aspekty badawcze wchodzą w skład katalogu otwartego zagadnień związanych z badaniem tego typu dokumentów. Sygnalizowanie złożoności zagadnień, przedstawianie przyjętych rozwiązań problemów badawczych, kierunków pracy i poszukiwań poszerzają zakres wiedzy, ale nie są gotowymi receptami na badanie testamentów. Poszukiwanie wsparcia w teorii, wybór struktury badawczej, realizacji badań są w istocie dziełem autorskim i niepowtarzalnym, gdyż nie można przewidzieć ilości oraz jakości materiałów: dowodowego i porównawczego. Czasami niezbędne jest niekonwencjonalne podejście do sprawy. Stawianie pytań i poszukiwanie odpowiedzi.

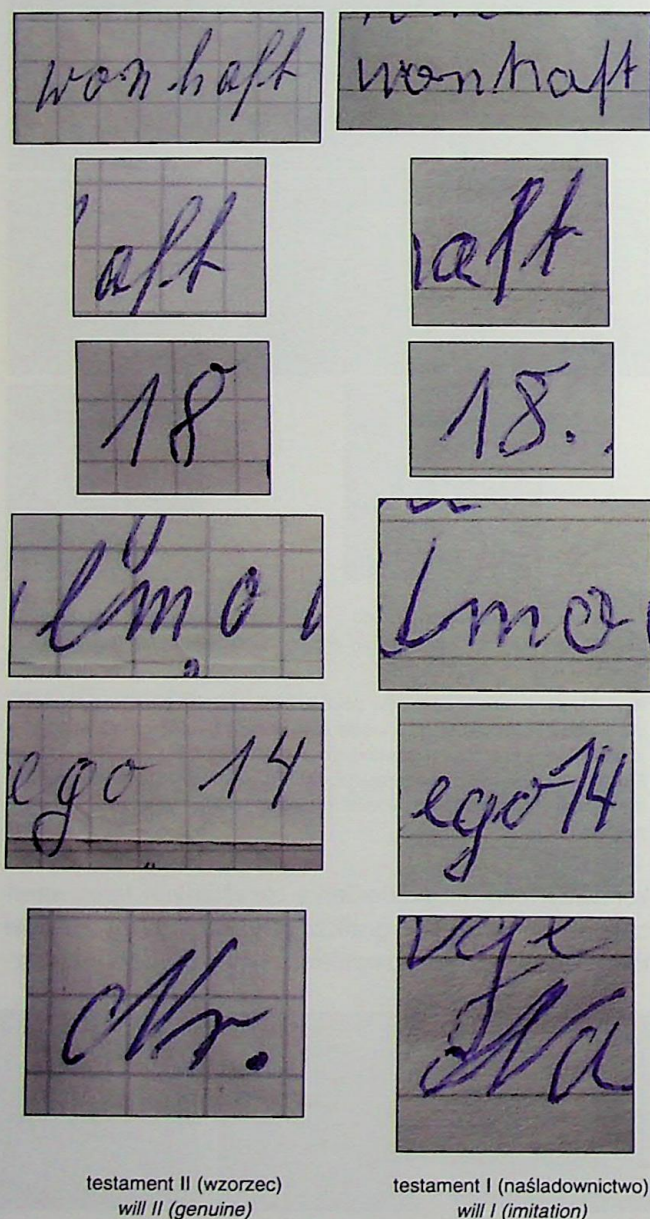
Anna Ostrowska

Streszczenie

W artykule autorka przedstawia wybrane zagadnienia badania szczególnego rodzaju dokumentów, a mianowicie testamentów. W teorii i praktyce omówione zostały zagadnienia związane z procesem weryfikacji i autoryzacji rękopisów porównawczych przedstawianych do badań jako „wzory pisma testatora”, wskazane dyspozycje działania, gdy rękopis sporządzony jest w języku niemieckim (z naciskiem na właściwą analizę różnego systemu liternictwa, który w języku niemieckim w XX wieku ulegał istotnym i poważnym modyfikacjom) oraz aspekty interpretacji i formułowania konkluzji w przedmiocie oceny zastanych zjawisk graficznych.

Elementy teorii zaczerpnięte z literatury przedmiotu oraz publikacji specjalistycznych poparto przykładem z praktyki opiniodawczej autorki.

Proces wnioskowania, analizę obu grup materiałów (dowodowego oraz porównawczego) oraz badania porównawcze przeprowadzano zgodnie z metodą graficzno-porównawczą.

Ryc. 13. Zestawienie zapisów z testamentu II z zapisami testamentu I – proces naśladowstwa

Fig. 13. Comparison of entries from the will II with entries from the will I – imitation process

Słowa kluczowe: badanie testamentów, pismo w języku obcym, pismo w języku niemieckim, badanie pisma testatora.

Summary

The Author touches upon selected issues concerning examination of a unique type of documents, i.e. a will. The article presents a discussion of practical and theoretical aspects of verification and authorisation or comparative handwriting submitted for examination as „testator's handwriting samples”, indicated actions that should be taken when a manuscript is made in German language (with emphasis on an appropriate analysis of the different letter system, which in German language in 20th century was significantly modified), as well as interpretation and formulating conclusions on the examined graphic phenomena.

Keywords: examination of wills, writing in foreign language, writing in German language, examination of testator's handwriting.

PRZYPISY

- ¹ Testament holograficzny (art. 949 k.c.) – określany mianem zwykłego lub własnoręcznego. Jego cechą charakterystyczną jest to, że musi być w całości spisany piśmem ręcznym przez testatora i przez niego podpisany, a także zaopatrzony w datę i miejsce sporządzenia (pominięcie daty i miejsca nie czyni testamentu dokumentem nieważnym). Patrz: **H. Witczak, A. Kawałko**: Prawo spadkowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 69–70.
- ² **D.A. Crown, T. Shimaoka**: Badanie pisma ideograficznego, „Biuletyn Informacyjny” 1975, nr 3 (19), s. 23.
- ³ **S. Wójcik**: Z zagadnień identyfikacji pism ręcznych w niektórych językach, „Problemy Kryminalistyki” 1964, nr 49, s. 377.
- ⁴ Ibidem.

BIBLIOGRAFIA

1. **Bartosiewicz J.**: Problematyka błędów w badaniach porównawczych pisma ręcznego i podpisów, „Problemy Kryminalistyki” 1994, nr 206.
2. **Bęza S.**: Nowe repetytorium z gramatyki języka niemieckiego, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2004.
3. **Crown D.A., Shimaoka T.**: Badanie pisma ideograficznego, „Biuletyn Informacyjny” 1975, nr 3 (19).
4. **Czeczot Z.**: Badania identyfikacyjne pisma ręcznego, Wydawnictwo Zakładu Kryminalistyki KG MO, Warszawa 1971.
5. **Czeczot Z., Czubalski M.**: Zarys kryminalistyki, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1972.
6. **Feluś A.**: TESTAMENTY. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne, Wydawnictwo „Volumen”, Katowice 1996.
7. **Hilton O.**: Wpływ wieku i choroby na pismo ręczne, problematyka identyfikacji, „Biuletyn Informacyjny” 1977, nr 3.
8. Kryminalistyczne badania pismoznawcze, **C. Grzeszyk** [red.], Wydawca prof. dr hab. Czesław Grzeszyk, Warszawa 2006.
9. **Kędzierska-Daniel M.**: O konstrukcji i formie klasycznej ekspertyzy pismoznawczej dokumentów. Przyczynek do dyskusji, „Problemy Kryminalistyki” 1994, nr 213.
10. **Legień M.**: Zmiany starcze w piśmie ręcznym, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminalistyki”, t. 31, nr 3, PZWL, Warszawa 1981.
11. **Mucha-Piekarska M.**: Ekspertyza pisma ręcznego ludzi starych na podstawie badań identyfikacyjnych testamentów, „Z Zagadnień Kryminalistyki”, z. XV, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1981.
12. **Skubisz S.**: Naśladownictwo pisma a identyfikacja autora, [w:] Problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów, **Z. Kegel** [red.], Wrocław 2002.
13. **Szwarc A.**: Fałszerstwo dokumentów w świetle kryminalistyki, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1955.
14. **Witczak H., Kawałko A.**: Prawo spadkowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.
15. **Wójcik S.**: Badania identyfikacyjne pisma ręcznego Adolfa Eichmanna, Problemy Kryminalistyki, 1961, nr 31.
16. **Wójcik S.**: Z zagadnień identyfikacji pism ręcznych w niektórych językach, Problemy Kryminalistyki 1964, nr 49.
17. **Wójcik W.**: Podstawowe problemy badania pisma, Departament Szkolenia i Wydawnictw MSW, Warszawa 1971.
18. **Zieniewicz I.**: Wpływ cech patologicznych pisma na wartość dowodową ekspertyzy pismoznawczej, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2005.

Czytelniku jeszcze w tym roku

zostanie wydana drukiem

monografia

zatytułowana

„Polimorfizm STR

niekodującego regionu genu ludzkiego

hormonu wzrostu

(HUMGH@) i jego wykorzystanie

w identyfikacji osobniczej”

autorstwa

Magdaleny Spólnickiej